

Les caramelles de Pasqua i l'Estudiantina de carnaval.

La seva recuperació per part de la Germandat de Sant Sebastià de la Seu d'Urgell

Lluís OBIOLS i PEREARNAU

Dues de les activitats musicals tradicionals més esperades a la Seu d'Urgell, a banda del ball cerdà de la festa major, que gaudeix d'una especial vitalitat durant els darrers anys, són les actuacions de l'Estudiantina de carnaval i de les caramelles de Pasqua. En cap dels dos casos no tenim dades concretes sobre els seus inicis, i de moment només ens podem remuntar a les informacions que ens permeten constatar la seva existència al començament del segle xx. La seva naturalesa diversa (satírica en el cas de l'Estudiantina, de temàtica amorosa o de celebració de la primavera i la Pasqua de Resurrecció en el de les caramelles) i la seva vinculació amb esdeveniments del calendari litúrgic (carnaval i Pasqua, respectivament) van provocar una evolució diferent de les dues activitats. Un cop passat el sotrac de la Guerra Civil, les caramelles van mantenir la seva activitat, encara que potser de forma irregular i amb iniciatives disperses. L'Estudiantina, però, no va tornar a estar en funcionament fins al cap d'una colla d'anys, força temps després del final de la dictadura franquista.

La Germandat de Sant Sebastià, fundada com a Associació de Socors Mutus l'any 1855 a conseqüència de l'epidèmia de còlera de l'any anterior, és una entitat amb una gran presència social a la Seu d'Urgell.¹ Els canvis econòmics i socials, però, han anat fent decantar l'objecte d'aquesta associació cap al món cultural i la recuperació de tradicions locals. En aquest sentit, el paper de la Germandat va ser fonamental en la recuperació i consolidació fins a l'actualitat de les caramelles de Pasqua, l'any 1986, i de l'Estudiantina de carnaval, de forma més irregular, deu anys més tard.

1- Sobre la Germandat de Sant Sebastià i l'epidèmia de 1854 vegeu PLANES I BALL, Josep Albert; MONTAÑA I BUCHACA, Daniel: *Còlera i vida quotidiana al bisbat d'Urgell (1854-1855)*. Sant Vicenç de Castellet: Farell i Centre d'Estudis d'Avià, 2005.

Les caramelles

Fins a la Guerra Civil es van cantar caramelles pels carrers de la ciutat, organitzades per diferents colles i agrupacions, sempre exclusivament masculines.² És ben significativa la crònica de la Pasqua de l'any 1932 publicada al diari *El Cadí*: "El dissabte de Glòria i el diumenge de Pasqua forem obsequiats amb els cants dels de les caramelles. Les dues entitats 'Societat Choral' i Centre Obrer 'Unión Urgelense' deixaren sentir les seves cançons, alegrant la ciutat amb música i peces de bon gust. Els chors d'ambdues entitats, adreçaren el seu primer cant al Sr. Bisbe. Recordem entre altres cançons, el 'Pom de Flors' d'En Clavé, el 'Retorn' de Noví, etc. També la mainada, formà varis chors, que ací i allà, entonaven, a la seva manera, les conegudes i populars cansonetes de 'vinguen ous i botifarres'. A tots la nostra felicitació i encoratjament."³ Aquell mateix any 1932 sembla que Esquerra Republicana de Catalunya va organitzar unes caramelles amb un cor mixt, una realitat que es va produir segurament per primera vegada.⁴ En aquest període cal destacar la figura emblemàtica de l'Antoni Moles Navinés, el *Tonillo* (1877-1936), agutzil, director de les caramelles i l'Estudiantina, i personatge omnipresent en la vida pública de la ciutat.⁵

Posteriorment, un cop passada la Guerra Civil, altres agrupacions van prendre el relleu caramellaire, com la que sota l'impuls del germà de la Salle Carles Casadesús les va cantar fins a l'any 1954-1955, o com les que va organitzar l'any 1952 la Unión Deportiva Urgelense.⁶ Després d'uns anys dels quals disposem de poca informació, l'any 1982 va cantar caramelles un cor mixt, amb participació infantil, dirigit per Alfons Carrillo.⁷ No obstant això, sembla que del 1983 al 1985 no va haver-hi actuació.⁸

Finalment, l'any 1986 l'Associació de Socors Mutus de Sant Sebastià va decidir recuperar les cantades amb un cor exclusivament masculí, com havia estat habitual dècades enrere.⁹ Els assajos van fer-se inicialment al local de la Casa Missió,¹⁰ i el cor va ser dirigit per Josep Maria Pampliega.¹¹ L'any següent les cantades van celebrar-se el dissabte a la tarda a més del diumenge al matí, amb uns cent trenta cantaires i deu músics. Aquell any els assajos es van fer a la Salle, i els directors de corda eren en Joan Aixàs (tenors primers), en Lluís Clotet

2- Vegeu, per exemple, la llista de joves que formaven part d'un esquadra de caramelles l'any 1915, a *Sant Sebastià 1993* [programa d'actes de la festa]. La Seu d'Urgell, 1993. Vegeu un excel·lent recull fotogràfic sobre l'evolució de les caramelles durant el segle xx i les diferents agrupacions que les interpretaven a MIRÓ TUSET, Climent: *L'Abans. La Seu d'Urgell. Recull Gràfic 1879-1974*. El Papiol: Efadós, 2014, p. 260-279.

3- *El Cadí*, 31 (1 d'abril de 1932), p. 10.

4- *Portal*, 451 (25 de març de 1995).

5- *Germandat de Sant Sebastià 2012* [programa de la festa]. La Seu d'Urgell, 2012.

6- *Germandat Sant Sebastià 2011* [programa de la festa]. La Seu d'Urgell, 2011.

7- Vegeu-ne unes imatges a *Portal*, 7 (19 a 25 d'abril de 1982). Aquella cantada es va valorar molt positivament per la "forta revifalla amb un considerable augment de cantaires de totes les edats". Vegeu-ho a *Portal*, 41 (1 de gener de 1983), p. 15.

8- Si més no, ens ho fa pensar l'absència de notícies al setmanari *Portal*.

9- PLANELLA, Miquel; RIU, Pere: "Caramelles a la Seu d'Urgell". *Associació de Socors Mutus de Sant Sebastià* [programa d'actes de la festa]. La Seu d'Urgell, 1990.

10- *Portal*, 168 (22 de febrer de 1986).

11- Vegeu-ne algunes fotografies a *Portal*, 170 (abril de 1986).

El Cor de Caramelles, sota la direcció de Josep Maria Pampliega, al pati del Palau el 1986, any de la seva recuperació. Autor: Miquel Planella. Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell, fons de la Germandat de Sant Sebastià

El Cor de Caramelles l'any 2016, al passeig de la Seu d'Urgell. Autora: Sònia Lanau

L'Estudiantina davant de l'actual Consell Comarcal de l'Alt Urgell, durant la segona dècada del segle xx. Autor desconegut. Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell, fons de l'ajuntament de la Seu d'Urgell

Cantada de l'Estudiantina davant de la Casa de la Ciutat, l'any 2016. Autor: Lluís Obiols i Perearnau

(tenors segons) i en Josep Maria Pampliega (baixos).¹² El 1988 es va seguir la mateixa organització¹³ i aquell mateix any, els dies 10 i 11 de setembre les caramelles van actuar a Villemur-Sur-Tarn, ciutat agermanada amb la Seu d'Urgell des del 1983.¹⁴

L'any 1991, a més de les cantades de Pasqua,¹⁵ es va fer un concert el 16 de març al col·legi de la Salle en motiu de la festivitat del seu patró. El 18 de maig es va participar a l'homenatge al mestre Joan Roure i Jané a Andorra juntament amb l'Orfeó Andorrà. Aquesta mateixa actuació es va repetir el 25 de maig a Sant Domènec, a la Seu,¹⁶ i el 30 de juny es va fer un viatge a Port Vendres, on es va cantar per la vila, participant en la festivitat dels pescadors.¹⁷

L'any 1992 es va realitzar l'estendard del Cor de caramelles,¹⁸ donat per la Diputació de Lleida, que es va estrenar l'any següent.¹⁹ Aquell mateix any, per les actuacions de Pasqua, s'estaven realitzant gestions per acompanyar les cantades amb una mula, però va resultar impossible trobar els guarniments per a l'animal.²⁰ Posteriorment l'acompanyament del cor amb un animal engalanat, tal com es feia en les cantades anteriors a la Guerra Civil, ha esdevingut pràcticament continuat.

Aquests van ser uns anys d'un gran dinamisme, sens dubte a causa de l'impuls del director del cor, en Josep Maria Pampliega i Canturri, músic molt actiu a la Seu d'Urgell i a Andorra. En aquest context resulta ben lògic el concert que el 2 de maig de 1992 es va oferir a Sant Domènec, compartit entre l'Orfeó Andorrà i el Cor de Caramelles.²¹ El 1993 es va actuar com els anys anteriors,²² però el 1994 Josep Maria Pampliega va morir.²³ Aquell any es va cantar caramelles nevant,²⁴ sota la batuta del nou director, Josep Pascual i Triay.²⁵ El mateix any es va participar en la mostra Expocultura, al Moll de la Fusta de Barcelona.²⁶ Les cantades dels anys següents van seguir la dinàmica habitual.²⁷ L'any 1998, en el transcurs de les cantades,

12- *Portal*, 180 (28 de març de 1987). Vegeu unes imatges de les cantades a *Portal*, 182 (25 d'abril de 1987).

13- *Portal*, 205 (26 de març de 1988). Vegeu unes imatges de les cantades a *Portal*, 206 (16 d'abril de 1988).

14- *Portal*, 260 (6 d'abril de 1991).

15- Vegeu-ne algunes imatges a *Portal*, 260 (6 d'abril de 1991).

16- *Portal*, 260 (6 d'abril de 1991).

17- "Coral de caramelles de la Germandat de Sant Sebastià. Activitats de l'any 1991". *Sant Sebastià 92* [programa d'actes de la festa]. La Seu d'Urgell, 1992.

18- Vegeu una imatge de la seva benedicció a *Sant Sebastià 1993* [programa d'actes de la festa]. La Seu d'Urgell, 1993.

19- *Portal*, 353 (17 d'abril de 1993), p. 1.

20- *Portal*, 305 (11 d'abril de 1992), p. 8-9.

21- *Portal*, 308 (2 de maig de 1992), p. 12.

22- *Portal*, 352 (10 d'abril de 1993), p. 12.

23- Vegeu l'article que va dedicar-li Esteve ALBERT I CORP, publicat el 23 de febrer de 1994, reproduït a *Festes 2014, Sant Sebastià* [programa de la festa]. La Seu d'Urgell, 2014.

24- DALMAU I AUSÀS, Jordi: "Abans nevava més?". *Germandat Sant Sebastià 2009* [programa de la festa]. La Seu d'Urgell, 2009.

25- *Portal*, 403 (9 d'abril de 1994), p. 8.

26- DOMENJÓ, Isidre: "Viatge al moll de la cultura". *Sant Sebastià, la Seu '95* [programa d'actes de la festa]. La Seu d'Urgell, 1995.

27- Vegeu una imatge de la cantada de 1997 a *Portal*, 531 (5 d'abril de 1997), p. 10.

es va imposar la medalla de la Germandat de Sant Sebastià a Odón Elorza, alcalde de Sant Sebastià, que es trobava a la ciutat.²⁸ L'any 1999 va començar a dirigir el cor en Josep Obiols i Perearnau. El 2002 el Cor de Caramelles va ser guardonat amb el premi Estel, atorgat per Convergència Democràtica de Catalunya i per la Joventut Nacionalista de Catalunya, per la seva activitat a favor de la llengua, la cultura i la identitat catalanes.²⁹ A partir de l'any 2004 va assumir-ne la direcció en Lluís Obiols i Perearnau. Les cantades dels anys següents han continuat mantenint el format acostumat, de repartir l'actuació entre el dissabte a la tarda i el diumenge al matí, i ha consolidat la participació constant a la Trobada anual de caramelles organitzada per la coral Bordonera d'Organyà.³⁰ Davant la progressiva disminució de cantaires, l'any 2007 es va fer una crida per augmentar la participació al cor,³¹ i malgrat les dinàmiques difícilment previsible d'una agrupació coral no estable, els últims anys s'ha consolidat la participació amb l'augment dels participants i una notable disminució de la mitjana d'edat.³²

Al llarg d'aquests trenta anys s'ha comptat amb la col·laboració imprescindible dels directors de corda, que han assajat cada una de les tres veus. Al marge dels directors generals del grup –Josep Maria Pampliega, Josep Pascual, Josep Obiols i Perearnau i Lluís Obiols i Perearnau–, han participat en la preparació dels assajos, en diferents moments i en períodes més o menys llargs, Joan Aixàs, mossèn Agustí Brescó, Lluís Clotet, Sònia Lanau, Rafel Llobet o Ricard Viliella. Des de bon començament, el Cor de Caramelles ha interpretat repertori escrit especialment per a veus masculines, en alguns casos recuperant partitures històriques d'altres agrupacions corals de la ciutat, com el cor del Centre Obrer anterior a la Guerra Civil. Al llarg del temps, l'agrupació ha anat consolidant un repertori propi en el qual s'ha procurat integrar obres de compositors locals, ben sovint escrites especialment per a les cantades de caramelles.³³ Igualment, tal com era costum en les cantades que se celebraven dècades enrere, els integrants van vestits amb corbata, americana i barretina, sense cap més toc folklòric com les faixes, llacets o altres elements. Certament algunes imatges antigues mostren una vestimenta especial dels cantaires, amb brusa, faixa,

28- *Portal*, 579 (18 d'abril de 1998), p. 1, 8-9.

29- "El cor de Caramelles de La Seu guardonat amb el 4rt premi ESTEL". *Sant Sebastià 2003* [programa d'actes de la festa]. La Seu d'Urgell, 2003. Vegeu una imatge de la cantada de l'any següent a *Portal*, 819 (26 d'abril de 2003), p. 4.

30- Vegeu, sobre la cantada de l'any 2006, *Portal*, 968 (15 d'abril de 2006), p. 1, 8.

31- *Portal*, 1.013 (10 de març de 2007), p. 1.

32- *Portal*, 1.017 (7 d'abril de 2007), p. 10. En la notícia es fa referència també a les caramelles infantils, que sortien des de feia tres anys, i al cor de caramelles de Castellciutat. Vegeu, sobre la cantada de l'any 2008, *Portal*, 1.065 (29 de març de 2008), p. 6.

33- Actualment, el conjunt de partitures de la Germandat de Sant Sebastià es conserva, juntament amb la resta de documentació de l'associació, a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell, on són lliurement consultables.

polaines pintades i espartenyets. Aquesta indumentària, però, ja no s'utilitzava durant la dècada de 1930.³⁴

Les cantades han estat acompanyades des del primer any per diferents agrupacions instrumentals, sempre adaptades en funció de la disponibilitat d'instruments. En les últimes edicions és ben remarcable la incorporació al grup de joves músics formats a l'Escola Municipal de Música de la ciutat, que ofereixen un excel·lent nivell musical, garanteixen la pervivència del grup i acosten el repertori i el bon ambient de les cantades a nous grups d'edat. Aquest afany per arribar a nous públics és ben visible també en les polítiques de comunicació adoptades per la Germandat de Sant Sebastià, molt especialment en el cas de les caramelles, a través de la comunicació intensiva per mitjans electrònics i a través de les xarxes socials.

L'Estudiantina

En el cas de l'Estudiantina encara disposem de menys dades històriques que de les caramelles. Algunes imatges del principi del segle XX ens permeten afirmar que l'agrupació ja actuava amb una certa regularitat.³⁵ L'any 1932, per exemple, tenim constància encara de la sortida de l'Estudiantina: "L'Estudiantina composta d'elements del Centre Obrer Unió Urgellenca, que aquests dies recorregué els nostres carrers amb les seves tradicionals cantades, es reuní ahir nit, presidida pel Sr. Baldomer Rodríguez i Sr. Domènec, director seu, en un sopar a l'Hotel Mundial per a celebrar l'èxit obtingut."³⁶

La naturalesa de l'Estudiantina, que cantava cançons satíriques; la seva indumentària, amb capa negra, barret napoleònic (guarnit amb una forquilla i una cullera de fusta creuades) i antifaç, i que fes les seves actuacions durant les festes de carnestoltes van ser segurament els motius de la seva desaparició després de la Guerra Civil. Anys més tard de la recuperació de les caramelles, un grup de membres de la Germandat de Sant Sebastià es van plantejar recuperar també les cantades de l'Estudiantina. Al programa d'actes de la festa de l'any 1993 es va publicar un breu article en què es descrivia la formació,³⁷ i l'any 1996 se'n va impulsar la

34- Així ho podem observar, per exemple, a les imatges del fons Maravilla conservades a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell. Vegeu-ne algunes a MIRÓ TUSET, Climent: *L'Abans...*, p. 264-271. No obstant això, durant la dècada de 1930 aquesta indumentària ja es trobava en desús. Per una qüestió pràctica, en recuperar les caramelles es va optar per aquesta segona opció, en la qual únicament es vestia de forma elegant sense una indumentària pròpia. D'altra banda, aquest costum era també el que es practicava en el ball cerdà, fins que els anys 1980 es va implantar, per tal d'homogeneïtzar el vestuari masculí, la camisa blanca arremangada i la faixa, que no apareixen mai en les fotografies històriques conservades anteriors a aquesta data. Sobre el vestuari del ball cerdà, vegeu FARRÀS MUNTÓ, Elvira: *El Ball Cerdà de la Seu d'Urgell*. La Seu d'Urgell: Salòria, 2013, p. 103-104. Tot i que al text diu que el canvi de vestuari es va produir els anys 1990, observant les fotografies incloses al llibre es veu clarament que aquest canvi ja s'havia introduït la dècada anterior.

35- MIRÓ TUSET, Climent: *L'Abans...*, p. 238-240.

36- *El Cadí*, 28 (15 de febrer de 1932), p. 10.

37- FARRÀS MUNTÓ, Elvira: "I encara diuen que no sabem divertir-nos...!". *Sant Sebastià 1993*. [programa de la festa]. La Seu d'Urgell, 1993.

recuperació, amb una quarantena de membres.³⁸ A partir d'aquells anys, amb alguna irregularitat, l'Estudiantina va sortir diversos anys. En tenim constància el 1997,³⁹ 1998,⁴⁰ 1999,⁴¹ 2000,⁴² no sabem si va fer-ho el 2001,⁴³ sí que ho va fer el 2002,⁴⁴ 2003,⁴⁵ 2004,⁴⁶ 2006,⁴⁷ 2008⁴⁸ i també a partir de l'any 2010,⁴⁹ amb una tendència a l'alça en el repertori i en els membres de l'agrupació que s'ha mantingut fins a l'actualitat.⁵⁰ L'any 2013 es va suspendre la seva actuació a causa de la defunció d'en Josep Obiols i Perearnau.⁵¹ Durant aquestes darreres edicions l'Estudiantina va viure un notable augment de participants, que s'ha consolidat clarament en les últimes cantades dels anys 2014 i 2015, en les quals han participat prop d'una cinquantena de cantaires i músics.

Per què ho fem?

Quin sentit té, en ple segle XXI, mantenir aquestes activitats? En un moment de laïcització de la societat, per què continuem celebrant el carnaval i la Pasqua? Hem de ser conscients que aquestes activitats aporten, més enllà de la celebració d'una festivitat concreta, un enorme valor afegit com a societat. Són prou conegudes les propietats que té la música per al benestar de les persones, però en aquests casos els avantatges van encara més enllà. Es tracta d'unes agrupacions de música coral en les quals tothom és benvingut (amb el condicionant que es tracta de grups masculins, un factor prou discutit i sovint tractat des

38- *Portal*, 490 (17 de febrer de 1996), p. 1, 8-9. Vegeu-ne algunes imatges i la lletra d'una de les cançons a *Portal*, 492 (9 de març de 1996), p. 10-11.

39- *Portal*, 524 (14 de febrer de 1997), p. 10-11. Vegeu-ne una fotografia a *Portal*, 525 (22 de febrer de 1997), p. 1.

40- *Portal*, 571 (21 de febrer de 1998), p. 6. Vegeu-ne una fotografia a *Portal*, 572 (28 de febrer de 1998), p. 10.

41- Vegeu-ne una fotografia a *Sant Sebastià 2000* [programa d'actes de la festa]. La Seu d'Urgell, 2000.

42- *Portal*, 668 (4 de març de 2000), p. 12.

43- Si més no, no n'hi ha cap referència a la crònica del Carnaval d'aquell any publicada a *Portal*, 714 (3 de març de 2001), p. 10-11.

44- *Portal*, 760 (9 de febrer de 2002), p. 1, 11.

45- *Portal*, 811 (1 de març de 2003), p. 9.

46- *Portal*, 860 (21 de febrer de 2004), p. 9.

47- *Portal*, 962 (4 de març de 2006), p. 8.

48- *Portal*, 1.058 (2 de febrer de 2008), p. 1.

49- *Germandat Sant Sebastià 2011* [programa de la festa]. La Seu d'Urgell, 2011.

50- Vegeu, sobre les cantades de l'any 2011 i 2012, *Germandat de Sant Sebastià 2012* [programa de la festa]. La Seu d'Urgell, 2012; i *Germandat Sant Sebastià 2013* [programa de la festa]. La Seu d'Urgell, 2013, respectivament.

51- "En record d'en Josep i en Miquel". *Festes 2014, Sant Sebastià* [programa de la festa]. La Seu d'Urgell, 2014.

d'una oposició sistemàtica i demagògica),⁵² amb un objectiu molt clar: fer música. I a més, fer-la al carrer, de forma pública i per a tothom, sense que ningú no hagi d'entrar en un local per escoltar un concert.

És també un element democratitzador, en dos sentits. D'una banda, en el cas de l'Estudiantina, s'ha de tenir en compte el contingut dels textos, amb una crítica social i reivindicativa, i que incideix en la denúncia d'aspectes de la política local que, sens dubte, contribueixen a la llibertat d'expressió i a la formació de la consciència crítica dels membres de l'agrupació i dels oients. D'altra banda, i en aquest cas és aplicable a les dues agrupacions, es facilita l'accés a la cultura musical de tots els membres. Persones que poden no tenir formació musical tenen l'oportunitat de cantar a tres veus diferents i amb un acompanyament orquestral, amb uns assajos dirigits per persones preparades, i tot plegat de forma universal i gratuïta.

I finalment, uns aspectes fonamentals. Són activitats que fomenten la convivència, la germanor entre persones diferents i el sentiment de comunitat. Assajar conjuntament, fer la xerrada abans i després dels assajos, cantar pels carrers de la ciutat i participar conjuntament en el dinar de rigor que cada any clou les respectives cantades afavoreix la cohesió social i el coneixement entre persones d'edats, procedències, formacions i interessos diferents. El bon ambient, la festa, el bon humor i la música són segurament el millor que podem obtenir participant en activitats com aquestes, aspectes que, en últim terme, acaben significat la progressiva creació d'una societat millor per a tothom.

Lluís Obiols i Perearnau,

director del Cor de Caramelles de la Germandat de Sant Sebastià

52- La no-presència de dones, especialment en les caramelles, ha estat un element recurrent de crítica contra aquesta agrupació. Hem d'entendre que es tracta d'una agrupació coral en la qual, voluntàriament i tenint en compte un criteri exclusivament musical, s'ha optat per mantenir un cor masculí i interpretar repertori pensat i escrit per a veus masculines, exactament de la mateixa manera que existeixen cors femenins pensats per interpretar repertori per a veus blanques. Aquest criteri és ben palès en el cas dels instrumentistes que acompanyen el cor, entre els quals figuren indistintament homes i dones.